

Elena Maróthy – Šoltésová

MOJE DETI

Prvá časť

Dramatizácia: Michaela Zakuťanská

OSOBY:

MATKA Elena Márothy - Šoltésová

OTEC Ľudovít Michal Šoltés

ELENKA, troj až osemročná

IVAN, dvoj až šesťročný

1/ DROBNÉ OBRÁZKY Z MATKINHO DENNÍKA

ZVUK Detská reč Ivana a Elenky: Ké—pápoke, poke—poke—pápoke. Gá — gága! Dije daľa? Pásom cé (píšem c). Tájam (vstávam). Bojém, bojém (bojím). Ajijaj! Ajaj! (mrzuto, keď niekto žiada od neho niečo, čo nechce splniť.) Atilití, tilití (vyspevuje). Moja Aľa, moja Aľa. Mama, pod! Aľa puvá — taň, Aľa! (búva, vstaň) „Aľa, pod' tu, pod' tu! Pod', Aľa! „Posém, posém ete guňu (dyňu)!“ „Dám ťaťu“ (čacu).

MATKA /píše/ 28. september 1879. Dnes má naša Elenka tri roky a je už veľmi múdre dievčatko, že mi je často na počudovanie, ako rastie jej detský rozumček. Keby som si bola aspoň len od teraz roka zapisovala, čo všetko odvtedy narozprávala. I umieňovala som si koľko ráz, že už sa musím dať do toho zapisovania, ale ťažšie je to uskutočniť, ako som sa nazdala.

ZVUK Detská reč Ivana a Elenky: (okrične) Nanáš!“ Vidiš, hoľoľo — sasa!“ (horelo zasa) „pší“ (prší dážď). Ecec, pod' tu, páci, apa, páci! Mama — ene — aba! (Mama, i mne chleba!) „Mama, ťap, put, ava! (Na ťapušky od blata.) Ale ňo!

MATKA /Píše./ A čo som niekedy večer, keď deti pospali, sprobavala z Elenkiných slovných prejavov zaznačiť, detská originalita vypáchla z toho pred mojím perom. Musela by som vždy zápisník v ruke nosiť a nemať inej roboty, ale tej mám vždy plno, že vôbec neostáva mi prázdnej chvíle ani na čítanie, tým menej na písanie.

IVAN Mama, mama, mama! De apa? De je ecec?

MATKA Ešte je v obchode. Dobrú noc Elenka. /Bozkáva ju./

ELENKA Dobrú noc mamička.

MATKA Dobrú noc Ivanko, daj mi božtek.

IVAN Säse? (zasa?) Mama ňoňo!

ZVUK BOZKY

Elena Maróthy – Šoltésová

MY CHILDREN

Part one

Radioplay by: Michaela Zakuťanská

PERSONAE:

MOTHER Elena Márothy - Šoltésová

FATHER Ľudovít Michal Šoltés

ELENKA, ages three to eight

IVAN, ages two to six

1/ PETIT PICTURES FROM MOTHER'S DIARY

SOUND Baby talk Ivan and Elenka: Keh—pahpoke, poke—poke—pahpoke. Gá — gága! Diye dahla? Raw ceeh (Writing c). Up-up (getting up). Cary-cary (scary). Ajijaj! Ajaj! (gets angry when we want him to do something he doesn't like) Atiliti, tilititi (sings). My Ala, my Ala. Mama, come! Ala leepy — up, Ala! (sleeps, get up) „Ala, here, you here! Here, Ala! „Coomo, coomo more pumkin (pumpkin)!“ „Gimme dada“ (toy).

MOTHER */writing/* September 28th, 1879. Our little Elenka turns three today and leaves me in awe of how smart her little brain is getting. I wish I had written down more of what she used to say. I did promise myself I would keep a diary of her words but it proved to be a more daunting task than I'd imagined.

SOUND Baby talk Ivan and Elenka: (shouts) Nono! "See, fyah - again!" (fire, again) „raay“ (rain). Apa, here, here, apa, apa! Mama — me — bready! (Mama, give me bread!) „Mama, puddy muddy! (Muddy Puddle Walk Song.) Oh nou!

MOTHER */writing/* And even if I did find a moment after the children went to bed, and tried to capture Elenka's words, the child-like ingenuity escaped my pen as soon as I'd put it to paper. It would require me to carry a notebook all day and with all the workload on my shoulders, I barely get a moment to read, let alone to write.

IVAN Mama, mama, mama! Where pap? Papa?

MOTHER Still in the shop. Good night, Elenka.

ELENKA Good night mommy.

MOTHER Good night Ivanko, give me a kiss.

IVAN Aga? (Again?) Mama no-no!

SOUND OF KISSES

2/ ELENA, IVAN ALEBO O VÝCHOVE

Večer, matka píše pri stolíku. Deti spia.

MATKA /píše/ 27. december 1880. Dnes večer o desiatej hodine bude mať môj Ivan dva roky — ako ten čas uteká! I zdržať by som ho chcela, aby mi neuniesol milotu mojich detí — i poháňať by som ho chcela, aby pominul tento stav ustavičnej napnutej pozornosti. Keď hľadím na svoje spiace deti, vždy sa zamyslím nad ich budúcnosťou. Často výchovu pre tú nedohľadnú zodpovednosť cítim ako ťarchu. Vo všeobecnosti sme nepripravení vychovávať deti, ako by bolo treba. Len habkáme, ako kto vie a uhádne. Často si neviem rady, ako sa mám v tom a onom prípade voči deťom zachovať. A moje deti sú zdarné i nadané, dobrý „materiál“ pre výchovu — a jednako zdá sa mi ťažkou, nedosiahnuteľnou. Neodbytné však cítim, že výchova mojich detí mi je nateraz najprednejšou, najdôležitejšou úlohou, ktorej musia ustupovať i oprávnené osobné žiadosti. Silná, svätá láska, dobrovoľne viazuca sa k povinnosti. Jedine tá pomáha matkám vo večitom sebezapieraní.

ZVUK Prichádza otec.

OTEC Už spia?

MATKA Spia.

OTEC Teraz sme v sklepe skončili inventúru. Chýba jedna motyka a dve hrable. Ešte píšeš?

MATKA Len čosi značím, pre deti. Na pamiatku.

OTEC Nalejem ti vína? *ZVUK Nalievanie vína.*

MATKA Ľudo, kde sa vzali dušičky našich detí? Tie zvláštne osobné vlastnosti, ktoré sa ukazujú a pomaly upevňujú? Zdá sa, že my rodičia len s údivom pozorujeme, ako sa odhaľujú. Či ozaj len na to zveril nám ich Ten, od koho pochádzajú?

OTEC Vidíš, nám zverili deti a ja nemôžem učňom zveriť ani hrable. V kasíne dnes má byť jeden dôležitý obchodník zo Žiliny.

MATKA Som podľa teba dobrá matka?

OTEC Najlepšia, akú mohli naše deti dostať. Išiel by som nachvíľu...

MATKA Len choď.

OTEC Hovoríš, aby som šiel a chceš, aby som zas ostal doma.

MATKA A ty hovoríš, že som dobrá matka a myslíš si opak.

ZVUK Nalievanie vína.

OTEC Sú dievčatá od prírody nadané citom a porozumením pre deti, ktoré sa s nimi rady bavia, s trpezlivosťou znášajú ich zvlášť, vôbec vždy zaujímajú sa s láskou o ne. Predurčené to mamičky.

MATKA Ja som k týmto nepatrila. Nerozumela som deťom. Keď plakali, boli mi pre maznavosť protivné; keď samopašili, boli mi neznesiteľné, keď boli zlostné a sebevoľné, bola by ich schuti vyšibala prútom. Teraz na ne inak pozerám — moje vlastné ma tomu naučili. Ale napokon majú i svoje chyby, tiež nepovedomé, o ktorých nevieme, kde sa berú.

OTEC Dedia ich deti po rodičoch a prarodičoch donekonečna, ako ich i tí dedili... Nevieš, kde mám kabát?

2/ ELENA, IVAN, or ON EDUCATION

Evening, mother writing. Children are asleep.

MOTHER */writing/* December 27th, 1880. My little Ivan turns two tonight at ten o'clock - how fast the time races by! I do wish I could slow it down to keep it from kidnapping my children's delightfulness - as much as I wish to hurry it up so I could be freed from the constant tension and attention. Every sight of my sleeping children makes me question their future. Their upbringing feels like a burden of responsibility I can't escape. I believe we are not ready to raise children the way we are supposed to. Bewildered, we keep guessing the right move. I often find myself uncertain of how to behave or react around my children. My children have talents and abilities, they should be "easy" to raise - and despite it all the task feels arduous, insurmountable. However, I deeply believe this task to be the most superior and essential role of my life, regardless of how justified my personal needs might be. Vigorous, sacred love, willingly tying oneself down to duty. That is the only thing aiding mothers in their perpetual renunciation.

SOUND Father walks in.

FATHER Are they asleep?

MOTHER They are.

FATHER We have just finished inventory. One hoe and two rakes are missing. Are you still writing?

MOTHER Only making notes, for the kids. To remember.

FATHER Wine?

SOUND Wine pouring.

MOTHER Ludo, where do those little souls of our children originate? Those peculiar personal traits that slowly start showing and claiming their space? It would appear as parents, we are mere bystanders in awe, watching them unfold. Could it really be Him who had entrusted us with their lives?

FATHER See, we had been entrusted with children and I can't even trust my apprentice with a rake. An esteemed business man from Zilina is said to come to the Casino tonight.

MOTHER Do you think I'm a good mother?

FATHER I can't imagine a better one for our children. I was thinking I would drop by...

MOTHER Just go.

FATHER You say I should go and you want me to stay home.

MOTHER And you say I'm a good mother and think the opposite.

SOUND Wine pouring.

FATHER Are girls born with natural empathy and understanding for children, enjoying time with them, having the patience for their tantrums, caring for them lovingly? Meant to be mothers.

MOTHER I was never one of them. I never understood children. They had annoyed me when they cried; I couldn't stand when they were going wild, I wanted to whip them when they were being mean and stubborn. I have a different view now - my own children taught me that. But they have their own flaws after all, without us knowing where they come from.

FATHER They inherit them from their parents and grandparents, endlessly - just like they had inherited them... Have you seen my coat?

MATKA Visí v predsieni. Predtým som bola presvedčená, že ich chyby padajú na vrub jedine rodičovskej nedbalosti, že keby sa len rodičia vážne a vytrvale na to vzali, mohli by ich celkom vyhladiť a vykoreniť. No teraz vidím, že všetci rodičia chceli by mať bezchybné deti, i krešú ich podľa toho pravým i nepravým spôsobom, ale do bezchybnosti neokrešú ich nikdy. To je otupné...

OTEC I naše deti majú svoje chyby. Elenka je síce múdre dievčatko. Je i šľachetná dušička, hotová letieť každému na pomoc, a jednako, ukazuje sa pri nej istá nepoddajnosť, osoblivosť, neuznanie svojej chyby, urazenosť, keď sa jej neprisúdi to, čo sama za dobré uznáva.

MATKA Teraz som si spomenula, že tie hrable a motyka, čo v sklepe chýbajú, si pred tromi mesiacmi priniesol domov. Máme ich v stodole.

OTEC Ja som zo sklepa žiadne hrable nepriniesol.

MATKA Nemali sme na jeseň čím pohrabať lístie, tak si ich priniesol.

OTEC To by som mal poznačené vo svojom zápisníku, ukáž mi, kde je to napísané!

MATKA V mnohých záhyboch Elenkinej povahy ju ani nechápem, lebo vo svojej nemám kľúča k nej, preto mi je i ťažko na ňu vplývať. Celkom inakší je Ivan. Toho chápem v každom hnutí jeho prostej dušičky a úprimného srdiečka.

OTEC U Ivana pri všetkej milote zavše prepukne chlapčenské zurvalstvo. Je hnevливý, ale dá sa obmäkčiť. Ba tak je náchylný veriť vo svoju vinnosť, že priznáva sa previneniu niekedy, i keď ho nespáchal.

MATKA Nie ty si tie hrable priniesol, ale ja! Ja som išla do obchodu a sama som si bez všetkého zobrala dvoje hrablí a naraz som nimi hrabala. Aha, tu to máš poznačené. 28. september 1880.

OTEC Ukáž? Vychovávaš syna, nesmieš si namýšľať, že vychováš z neho anjela.

MATKA Ale veď ja ho anjelom ani nechcem mať.

OTEC Nevieš, kde mám klobúk?

MATKA Tam kde si ho zavesil. Rada by som z neho vychovať len dobrého, charakterného, v každom ohľade podareného človeka.

OTEC A rukavice?

MATKA V mnohých prípadoch neviem, ako sa zachovať k deťom. Bez trestania, len láskou a rozumným slovom ich vychovať nemožno.

OTEC Málokteré deti sa dajú dobre vychovať bez pomoci trestu. Dať im kľáčať, v horšom prípade zatvoriť ich do kutice. Idem, prídem. Božtek.

MATKA Aspoň v tom keby ma mohol niekto ubezpečiť, že nebudú nezdarné a že si ich k dospelosti dochovám, tieto naše dve deti. Že mi neumrie ani jedno a že ani ja predčasne neodumriem, ako moja mama.

3/ SVETLÁ A TIENE

MATKA /píše/ Január 1881. Marka bola od rána v Príbovciach za akýmsi svojím vykonávaním, nuž som mala deti celý deň na krku. Už od rána ma tak umorili svojimi večitými, neprestajnými otázkami, že som si okolo desiatej s celkom ošialenou hlavou musela ľahnúť na diván.

ZVUK Matka spí. Deti sa hrajú v izbe.

IVAN Mamka! Mami! Spíš? Ja ťa lada mám, ty si moja mamka!

MOTHER Hanging in the entrance. I used to believe only parents and their negligence were to blame for their child's flaws - if parents were truly to take upbringing seriously, they could eradicate and eliminate all errors. But now I see that all parents dream of having flawless children, taking good and bad measures, but they can never make a child perfect. How dull...

FATHER Our children have their flaws. Elenka is a smart girl, a noble soul, always prepared to help everyone - and yet, she is stubborn, untameable, self-willed, easily offended.

MOTHER I just remembered - the rake and the hoe you couldn't find - you brought them home three months ago. In the barn.

FATHER I never brought a rake from of the shop.

MOTHER You did, we needed it to rake the leaves in the autumn.

FATHER I would've made a note about that! Show me where I wrote it down!

MOTHER My own nature makes it difficult for me to understand some layers of Elenka's personality, which results in my limited influence on her. Ivan is quite different. I understand his genuine little soul and honest heart perfectly.

FATHER Despite of Ivan's good heart, his boyish revolt often takes over. He is irritable but meek. He can be so guilt-ridden that he will admit to doing wrong even if he hasn't done anything.

MOTHER It wasn't you, I brought the rake! I went to the shop, took two rakes and raked the leaves. Look, here's a note - September 28th, 1880.

FATHER Let me see. You're raising a boy, you shouldn't mistake him for an angel.

MOTHER I don't want him to be an angel.

FATHER Have you seen my hat?

MOTHER Exactly where you had hung it. I wish to raise him into a good, honorable, aimable man.

FATHER And my gloves?

MOTHER I'm often at a loss how to treat children. One can not quite raise them without punishment, with only love and understanding.

FATHER I would consider it rare to see children properly brought up without punishment. Let them kneel, shut them in a closet. I'm off. Kiss.

MOTHER I wish someone would at least assure me that our two children will be decent and that I will live long enough to see them grow into adults. That they will both survive childhood and I won't leave them prematurely like my own mother.

3/ LIGHTS AND SHADOWS

MOTHER */writing/* January 1881. Marka spent the whole day away in Pribovce, running errands while I took care of the children. They have so worn me down with their endless, incessant questions that by the time it was ten o'clock, I had to lay down and rest my spinning head on the sofa.

SOUND Mother sleeping. Children playing in the room.

IVAN Mommy! Mommy! You asleep? I love you cause you're my mommy!

ELENKA Mamka sa hovorí len u chudobných ľudí, u pánov je mama.

IVAN Kto povedal?

ELENA Teta Marka. Ale u nás je mamuľka. Mamuľka spíš? Ivčo, aha vlk! Mami, je tu vlk! Vstávaj, lebo ťa zožerie! Aúúú! Aúúú!

IVAN Kde? Ukáž vlka!

ELENKA Otvorila oči. Aúúú!

IVAN Heš! Heš! Už išou preč, deľako—deľakó, do holi, do vody! Mamka moja doblá, mamka! Či sa nebojíš, mamka?

MATKA Nie, nebojím sa, chlapček môj, keď si ty pri mne!

IVAN Mama a zbiješ Elenku?

MATKA Za čo?

IVAN Že ťa zobudila.

ELENKA A Ivan by mal ísť stáť do kúta...

OTEC */kričí spoza dverí/* Elenka!

MATKA Oteckovi nepoviete, že ste ma museli budiť a ani jeden z vás nepôjde do kúta.

OTEC Elenka! Pod' ideme sa prechádzať! Pred obedom ťa budem učiť poriadne kráčať. Jeden—dva, jeden—dva. Špičky vonku, nie dnu. Jeden – dva, jeden – dva. Aspoň ti vyhladne a konečne sa poriadne naješ.

ELENKA Ale ja nechcem jesť.

OTEC Tak budeš piť na obed vína. */Nalieva/* Dobré vínko som ti nalial Elenka?

ELENKA Ved' to je voda. Ale aj voda je dobrá.

ZVUK *Smiech.*

IVAN Zeľ, oteco, zeľ!

MATKA Ivčo, nehovorí sa žer.

IVAN Nie z'ľac —*jedzkaj*. Jedzkaj ty huncútska mama.

OTEC Mama, víno?

MATKA Nedbám.

ZVUK *Otec preleje do pohára celú fľašu.*

IVAN Oco ty si nalial celú fľašu!

MATKA To mi je priveľa, polovicu odlej do druhého pohára.

ZVUK *Otec vypije celý pohár na ex. Položí pohár na stôl. Odíde.*

ELENKA */s plačom/* Ma—ma mo—ja, ten o—otecko ti všet—ko vypil!

IVAN Mami, otecko tak vypil. Glo-glo-glo. Na ex.

OTEC */vracia sa s fľašou/* Otvoril som ti druhú fľašu. Zdalo sa mi už kyslé.

IVAN Mamka, ty si somárik, aj acec je somárik.

ELENKA Poor people say mommy, upper class says maman.

IVAN Says who?

ELENA Auntie Marka. But we say mommy! You asleep mommy? Ivanko, look, a wolf! Mommy, there's a wolf! Get up or he'll eat you!

IVAN Where? Show me the wolf!

ELENKA She opened her eyes.

IVAN Shoo! Shoo! He's gone now - far away, far, to the water, to the woods! My dear mommy, mommy! Aren't you afraid mommy?

MOTHER No I'm not, my sweet boy, as long as you're here with me.

IVAN Mom and are you going to punish Elenka?

MOTHER For what?

IVAN For waking you up.

ELENKA Ivan should go kneel in the corner.

FATHER */shouts from behind the door/* Elenka!

MOTHER You are not to tell daddy you had to wake me up - and either of you will end up in the corner.

FATHER Elenka! Come, we'll go for a walk. I'll teach you to walk properly, every day before lunch. One-two, one-two. Toes straight, not pointing inside. We'll walk, you'll get hungry and have a proper meal for once.

ELENKA But I'm not hungry.

FATHER You'll get wine for lunch then. */pouring a glass/* Do you like the wine Elenka?

ELENKA That's water. But water's good too.

SOUND Laughter.

IVAN Chew, papa, chew!

MOTHER Ivko, we don't say chew.

IVAN No chew —*eat*. Eat you funny mommy.

FATHER Some wine, mommy?

MOTHER Why not.

SOUND Father finishes the bottle into her glass.

IVAN Daddy you poured the whole bottle!

MOTHER That's too much, pour to another glass too.

SOUND Father drinks the whole glass. Puts it on the table. Leaves.

ELENKA */crying/* Ma—ma, ma—ma, but da—ddy drank eve—ry—thing!

IVAN Mommy, daddy drank like this. Glo-glo-glo. All of it.

FATHER */coming back with another bottle/* I opened a new bottle for you. That one has gone sour.

IVAN Mommy, you're a little donkey and daddy is a donkey too.

4/ DEAD IS NOT THE END

MATKA /píše/ Február 1881. Ráno Elenka ležala pri mne v posteli a narozprávala mi plné uši svojich mudrovaní. Po tieto časy najviac sa zapodieva počtami, pri práci ma prenasleduje, aby som ju z neho „prerectovala“.

ELENA Mama moja, Ivanovi daj len tri hrušky, keď je on trojročný, a mne päť, lebo ja mám päť rokov. Šak, keď Ivan bude mať päť rokov, ja budem mať sedem? Ale keď budem mať dvanásť, už i teba dohoním. Šak dotiaľ ešte nebudeš stará, len potom odrazu budeme staré? Dočkaj ma, lebo ja by som chcela, žeby sme odrazu boli staré, aj odrazu umreli, a potom i v hrobe budeme takto spolu ležať ako teraz — šak mama moja? Mama, i potom budem rada mať báby, keď budem veľká. Len až budem veľmi, veľmi stará, potom už nie. Vieš, potom — (rozmyšľajúc) — keď už na druhý deň umriem.

MATKA Elka, ty by si mala dlhšie žiť ako ja.

ELENA Mama, ako to bude, keď my umrieme?

MATKA Nás pochovajú, dieťaťko moje, a iní budú tu žiť, kde my teraz žijeme.

ELENA Ale miesto nás — šak?

MATKA Áno — ľudia vždy mrú a vždy sa rodia noví.

ELENKA Mama, tá druhá Elenka bude krajšie chodiť ako ja — šak? Ja i s Ivanom radšej odídme do toho neba k dobrému Ježiškovi a pánubohu, lebo je tam iste lepšie ako tu. Každý večer sa budeme baviť s anjeličkami a tiež nám narastú krídelka. Mama, a to budeme musieť bez šiat chodiť?

MATKA Nevie. Možno.

ELENA Ale ved' dobrý Ježiško a pánboh nás pre to veru nebudú vysmievať. A potom budem roznášať stromčeky na Vianoce deťom.

IVAN I ja budem.

MATKA A my s ockom budeme robiť čo? Nám tu bude bez vás smutno.

ELENKA Ved' i vy pôjdete do neba so mnou. Bude najlepšie, keď budeme všetci spolu. Mama a je ozaj v tom nebi dlážka dosť teplá pre bosé nohy?

IVAN Mama a ako sa ta dostať? Dáme splaviť taký velicizný, velicizný lebrník.

MATKA /píše/ Často rozmyšľala o smrti, ale mne sa to vidí byť predčasnou zrelosťou. Raz sa ma opytuje, ako je to, že srdce v nás vždy „skáče“, kým žijeme, a prečo prestane skákať, keď umrieme? I dopodrobna chce sa poučiť, čo to človeku postelú do rakvy, ako si ta ľahne. Všetko týkajúce sa smrti zdá sa jej byť samo od seba sa rozumejúcim, nie strašným. Pozdejšie, keď sme na to už boli pozabudli, sedela som pri stolíku, Ivan stál pri mne a zrazu mi povie.

IVAN Mama, ja ci zomlem.

MATKA Nie, môj vtáčik zlatý — neumrieš mi!

IVAN /veselo/ Zomlem tam do chľobu, do cintolína. A potom nám tam bude dobre, v chľobe, — budeme si spolu šepkať.

4/ DEATH IS NOT THE END

MOTHER */writing/* February 1881. Elenka spent the morning laying next to me, talking my ear off with her little pieces of wisdom. She is presently most interested in numbers and math, following me around while I work, asking me to give her problems to solve.

ELENKA Mommy dear, give three pears to Ivanko, since he's three, and give me five, because I'm five years old. When Ivanko will be five years old, I'll be seven, right? But once I'm twelve, I'll be almost as old as you are. You won't be old, because then we'd both be old, right? You should wait for me because I want us to be old at the same time, and die at the same time, so we could be buried together and lay next to each other like now, you know mommy? Mom, but I will still play with dolls, even if I'm big. I'll only stop playing with them once I'm really, really old. You know — (thinking) and the next day I'll die.

MOTHER Elka, you should live much longer than me.

ELENKA Mommy, what happens when we die?

MOTHER We shall be buried, my child, and others will live where we live now.

ELENKA Instead of us - right?

MOTHER Indeed - people die and new people are born.

ELENKA Mommy, and the new Elenka will walk better than me - right? Me and Ivan will rather go heaven to little Jesus and to God, because heaven is better than here. Every night we'll talk to angels and we'll grow wings like them. Mommy and do we have to walk around without clothes in heaven?

MOTHER I don't know. Perhaps.

ELENKA But good little Jesus and God won't laugh at us, will they. And I'll deliver trees for children at Christmas.

IVAN Me too!

MOTHER What shall me and daddy do without you? We would miss you dearly.

ELENKA You'll come to heaven with me. I believe it would be best if we're all together. Mommy and are the floors in heaven warm enough for bare feet?

IVAN Mommy and how we get there? We have a biig, biig, ladder made and cliimb!

MOTHER */writing/* Death occupies her mind quite a bit but I think she's just prematurely grown. She asks why does our heart "jump" in our body when we're alive and why does it stop once we die. She wants to know details of how does a person get into a coffin, how does he lie down. All matters of death feel almost natural to her, instead of frightening. Later, I was sitting at the table, Ivan next to me and suddenly he says.

IVAN Mommy, I will die.

MOTHER No, my sweet little boy - you won't!

IVAN */joyfully/* I will, and I'll be buried at the cemetery. And we'll be under the ground - and we will whisper to each other!

5/ POŽIAR

MATKA /*píše*/ August 1881. Od toho pre nás dosť osudného 5. mája 1881, keď bol veľký požiar v Martine, ktorý zachvátil i dom, v ktorom bývame i obchodujeme, málo si značím o mojich deťoch. Pribudli nám všelijaké hmotné starosti, ktoré vyrážajú myseľ z rovnováhy. A najväčšia starosť nám je tá, že po ohni prešiel dom, v ktorom bývame, do iných rúk a my s obchodom musíme sa do jesene z neho vypratať. Budeme musieť stavať.

6/ STAVBA

OTEC Na žiadnej píle suché drevo na krov nemajú! Obišiel som všetky. Vraj bude na rok. A že to rok vopred sme mali objednať, keď teraz ideme stavať. A či som ja vedel, že vyhoríme?! Čo mám ísť až na Oravu?! Všetky starosti sú na mne, kým sa tu ty bavíš s deťmi.

MATKA A čo mám ísť s deťmi na Oravu?

OTEC Len som si chcel uľahčiť! Idem do kasína.

ELENKA /*pološeptom*/ Mama moja, či sa otecko na teba nahneval? Na teba tak kričal?

MATKA Nie na mňa, nie; neboj sa.

ELENKA A na koho?

MATKA Na všelikoho a na všeličo. Má teraz mnoho starostí..

ELENKA Šak pri stavaní?

IVAN Mamka moja, pleco si taká smutná?

MATKA Ved' som už nie smutná, keď si ty pri mne!

IVAN Mama moja, ty si moja dľahá dusicka!

MATKA /*píše*./ Ako asi trpí cit útlych detí pri zvadách a hnevlivých výstupoch nesvorných rodičov, ako sa im detská radosť zatemní a čistá myseľ pokalí...

7/ VÄČŠIE DETI, VÄČŠIA STAROSŤ

MATKA /*píše*/ Október 1883. Od toho roku, ako bývame vo svojom dome, veľmi zanedbávam tieto zápisky o deťoch. Vlani už skoro v pol novembri mohli sme sa sem presťahovať. V zime bolo roboty a starostí, kým sme sa so všetkým umiestili a udomácnili, a od včasnej jari až dosiaľ neprestajne robotujem okolo záhrady, ktorá je až priveľká a ktorú ešte len vyrábame. S premenou bývania akosi zmenil sa nám celý spôsob živobytia — a to nie k dobrému. Neobľahčilo sa nám tu, ale citeľne priťažilo.

8/ ŠKOLA

MATKA /*píše*/ Elenka stala sa žiačkou ešte zjari tohto roku. V pondelok 16. Apríla 1883 zaviedla som ju do školy, pričom sa ona akosi slávnostne a blažené cítila. Doma sa pekne radom odobrala od nás, že nás to všetkých dojalo.

V noci. Elenka začne budiť rodičov.

ELENKA Mami vstávaj! Vstávaj! Zmeškám do školy!

5/ FIRE

MOTHER */writing/* August 1881. May 5th 1881 was a fatal day. Fire almost destroyed the house we lived and worked in. I haven't made many notes about my children since. Material problems disrupted our harmony. The greatest obstacle is having to move out until autumn, since our almost burned down house now belongs to someone else. The only solution seems to be to build ourselves a new house.

6/ CONSTRUCTION

FATHER I can't find dry truss wood! I went to every sawmill. They say next year. They say if I wanted to build a house, I should've placed an order last year. Could I've known we were going to burn down? Should I go all the way up to Orava? It's all weighing on my shoulders while you waste time entertaining the children.

MOTHER Do you want me to pack the children and go Orava myself?

FATHER Just needed to get it off my chest. I'm off to the casino.

ELENKA */whispering/* Mommy, is daddy upset with you? Why did he raise his voice like that?

MOTHER No, not with me; don't worry.

ELENKA Who then?

MOTHER All kinds of people and all of kinds of things upset him now. He has a lot on his plate.

ELENKA Because of the house?

IVAN Mommy dear, why are you so sad?

MOTHER I can't be sad for long when you're here with me!

IVAN Mommy, you're my dearest!

MOTHER */writing/* How must these distressed parent arguments weigh on the delicate feelings of children, how it must dim the light of their joy and sully their pure minds.

7/ BIGGER CHILDREN, BIGGER WORRIES

MOTHER */writing/* October 1883. Ever since we moved into our new home, I have been neglecting these notes about my children. We managed to move in here last November. We spent the whole winter to settling in and making a home. I've been working in our garden incessantly since early spring. The garden is much too big and there is a lot of work for us to do. Our way of life has changed since we moved - but not for the better. Life has not become easier for us, but decidedly more challenging.

8/ SCHOOL

MOTHER */writing/* Elenka started going to school in the spring. I took her to her first school day on Monday, April 16th 1883 and it was a quite a ceremonial and joyous occasion for her. She said her goodbye to everyone at home that morning and moved us to tears.

At night. Elenka wakes up her parents.

ELENKA Mommy wake up! Wake up! I shall be late for school!

MATKA /*nahnevane*/ Ale, Elenka, či sa ti rozum čistí?

ELENKA /*plačlivo*/ A koľko je hodín?

MATKA To si mala najprv pozrieť, nie hneď vospust sveta ľudí búriť. Je pol druhej po polnoci.

ELENKA Keď je tak vidno. Myslela som si, že ste všetci už povstávali, len som sa náhlila obliecť sa.

MATKA Tak sa vyzleč a naspäť si ľahni. Ja ťa ráno zobudím.

ELENKA Keď ja neviem, či ešte zaspím.

MATKA Spi.

ELENKA /*šepká*/ Mami a ráno, by som mohla ísť do školy už o hodinu skôr?

MATKA A čo tam budeš robiť?

ELENKA Umyjem tabuľu, vyrovnám lavice. Tak aby bol pán rektor spokojný. Môžem ísť už o šiestej?

Elena postaví otca z postele na nohy.

OTEC /*nahnevane*/ Skôr ako o pol ôsmej do školy nepôjdeš!

ELENA Ale mňa pán rektor nazval prvou žiačkou!

OTEC A vieš, že prví budú poslední a poslední budú prví.

ELENKA /*plače*/ Veď pri mame, aj prídem posledná do školy. Dlho ma češe, potom nestihne nachystať raňajky.

OTEC Elena kroť sa, lebo do školy nepôjdeš vôbec.

ELENA Podľa zákona mám právo na šesťročnú školskú dochádzku.

OTEC A podľa môjho zákona budeš spať do šiestej, ideálne do pol siedmej.

IVAN Už vstávame? Ideme sa hrať?

MATKA Pšššt. Spinkajte.

9/ KILL BILL

MATKA /*píše*/ Ešte vo väčšej miere nadchádza ma pocit, že uniká mi čosi drahé, čo nevládzem zastaviť, keď vidím, ako sa Ivan berie preč z domu za zábavkami s kamarátmi, ako sa dobre cíti, keď môže umknúť spod nášho dozoru, z domácich pút. Trápi ma i prostá, obyčajná starosť, že si Ivan pri svojej nepozornosti a nepremyslenosti telesne ublíži.

IVAN /*s plačom*/ Mámi! Mámi!

MATKA Čo sa stalo?!

IVAN Mámi! Au. Au.

MATKA /*píše*/ Tak sa i stalo, že sa veľmi poudieral alebo tvár si doškriabal, padnúť z rebríka. Ba raz mohol rovno aj o život prísť. Spadol zo susedovie gazdovského voza tak, že ho podeň hodilo na kamennej dlažbe, a len to bolo šťastie, že kolesá cez neho neprešli. Spadol zo schodov vedúcich na kostolnú vežu. Len čo sa šiel baviť do záhrady, už sa mal zatopiť v prielube, z ktorej polievame zeleninu.

IVAN /*plače*/ Ja už viac bez nášho dovolenia nepôjdem nikam! Sľubujem mamka, sľubujem.

MOTHER */angrily/* Elenka, are you out of your senses?

ELENKA */almost crying/* What time is it then?

MOTHER You should have taken a look first, before revolting against the entire world. It's half past one, after midnight.

ELENKA But it's so light out. I thought all of you were already up so I hurried to get dressed.

MOTHER Get undressed then and go to bed. I shall wake you up in the morning.

ELENKA But I don't think I can go to sleep.

MOTHER Go to sleep.

ELENKA */whispering/* Mommy, and could you take me to school an hour early?

MOTHER Why on earth would you want to do that?

ELENKA I will clean the blackboard, straighten the benches. I want to please the rector. Could I go at six in the morning?

Elena forces her father to jump out of bed.

FATHER */angrily/* You will go to school at eight and not a minute sooner!

ELENKA But the rector said I was the very first pupil!

FATHER And you know very well that the first will be last and the last will be first.

ELENKA */crying/* But with mommy, I'll be the last to arrive. It takes her so long to comb my hair and then she has no time to prepare breakfast.

FATHER Elena, calm yourself or you shall stay at home.

ELENKA I have the right for six-year school attendance. It's the law.

FATHER My law is that you will stay in bed until six, preferably until six-thirty.

IVAN Are we getting up? Shall we play?

MOTHER Shhht. Go to sleep.

9/ KILL BILL

MOTHER */writing/* I've been progressively feeling that I am missing something precious, that I don't have the power to Ivan when I see him running out of the house to play and fool around with his friends; how he enjoys those moments out of our reach, freed from the shackles of household. I'm bothered by simple, ordinary worries that his lack of direction and consideration will result in physical injury.

IVAN */crying/* Moom! Moom!

MOTHER What happened?!

IVAN Moom! Ouch. Ouch.

MOTHER */writing/* And of course it happened, he either fell or bruised his face taking a fall down the ladder. Could have died once, falling from our neighbour's carriage straight onto the stone cobbles and he was lucky the wheels didn't run over him. He even fell off the church tower stairwell. He just wandered off to play in the garden and we almost found him drowning in a manger we use to water our vegetables.

IVAN */crying/* I shall not leave the house without your permission! I promise mommy, I promise.

10/ TRPEZLIVOST'

MATKA /Píše/ Január 1884. Na minulé Vianoce moje deti už samy pripravovali si vianočný stromček — už vedia, že ho nedonáša Ježiško. Elenka ešte vlani začala javiť pochybnosti; teraz medzi školskými deťmi už celkom vyrástla z tej blahej predstavy. A v nasledujúce ráno odriekala nám Elenka svoj v škole naučený vianočný vinš vážne a bezchybne. Ledvaže ho dokončila, vyviedla Ivana za ruku a predriekala mu iný „vinš“, ktorý v škole vraj učili sa menšie deti. To bolo naše milé vianočné prekvapenie od našich detí.

MATKA Keď som s deťmi, často sa mi vidí, akoby som bola už hodne stará, že ich už dávno vychovávam, že som mnoho ťažkostí podstúpila s nimi.

OTEC Veď ešte len na rok budeš mať tridsať.

MATKA Hoci pritom uchodí moja mladosť, najviac si žiadam, aby boli už staršie, že by boli von z nebezpečného veku, kde úmrtnosť detí je ešte veľká. Keby sme boli už ďalej — len ďalej a ďalej!
OTEC Trpezlivosť, Elena, trpezlivosť.

11/ DAJTE MI POKOJ

IVAN Mama moja, prosím ťa, daj mi ten druhý bič, sprav mi flintu — pil by som vody, čaká sa mi — chcem si ruky umyť — vykroj mi jadrá z jabĺčka — zastrúhaj mi ceruzku, idem maľovať — tlačí ma v topánke, vyzuj a obuj ma.

MATKA /píše/ Takto to ide temer neprestajne. Sú to malé službičky, ale nesmierne vyčerpávajú dospelého človeka, najmä keď má k tomu iné svoje súrne práce. K tomu ešte i ustavičné vtáňovanie mamy do svojej detskej hry. Teba vyčerpá sto ráz cez deň, ale dieťa je nevyčerpatelné. Trpezlivosť ti je stále napínaná až do prasknutia, hoci sa pritom často musíš i usmievať nad ich usilovným, všetečným kutením.

IVAN Mama, a prečo je stôl z dreva? Mama moja, prečo my v tme nevidíme? Mamka, prečo leva volajú levom — veď by ho mohli aj inak volať? Šak, mama, šak: čo je väčšie, to je i širšie?

MATKA Dajže mi už pokoj, Ivan môj, pozerať obrazy! Nepchajže mi všetko do očí! Ujdiže odtiaľ, tam mi zavadziaš!

ELENKA Mama! Doma som!

IVAN Ela, konečne! Pod' sa hrať! Hodiny zastreliť!

ELENKA Pif—paf!

IVAN Lampu zhodiť!

ELENA Už je!

IVAN Oblok zahlušiť!

ELENA Už je!

IVAN Pec rozrúcať! Zrkadlo roztrieskať! Horre! Na mamu! Útok!

10/ PATIENCE

MOTHER */writing/* January 1884. My children decorated the Christmas tree themselves last year - they know baby Jesus is not the one delivering it. Elenka had had her doubts for a while; but now, finding her place among other school-children, she has grown out of such foolish ideas. The next morning, she stood before us, reciting Christmas wishes she had learned in school, in a collected and perfect manner. She was barely finished when she took Ivan's hand, took him to the other room and taught him another Christmas "wish" she'd learned, suitable for younger children. That was a delightful Christmas surprise from our children.

MOTHER When I spend time with our children, I often feel old, as if I'd been raising them for a very long time, suffering a great deal with them.

FATHER You only turn thirty next year.

MOTHER I wish they were older already, I wish them to grow out of this dangerous age in which children are more likely to die - even though it means giving up on my younger years. I want to be as far from this age as possible.

FATHER Have patience, Elena, patience.

11/ LEAVE ME ALONE

IVAN Mommy dear, give me the other whip, make me a sling - I need water, I have hiccups - I need to wash my hands - cut an apple for me - sharpen my pencil, I want to draw - my shoes are too tight, take them off and put them back on for me.

MOTHER */writing/* It is truly incessant. Small favors that are so tiresome for a parent, particularly if one has their own burden of housework. The child exhausts you a hundred times a day but the child itself never gets tired. Our patience is stretched impossibly thin while you have to smile and nod to their eager and inquisitive fluttering.

IVAN Mommy, and why are tables made of wood? Mommy, why can't we see in the dark? Mommy, why is lion called a lion - he could have other names, right? Right, mommy, right: what's bigger is also wider, right?

MOTHER My dear Ivan, leave me alone and look at the paintings for a seconf! Don't force me to look at everything! Move over, you are in my way!

ELENKA Mom! I'm home!

IVAN Ela, finally! Come play with me! Shoot the clock!

ELENKA Pew-pew!

IVAN Knock over the lamp!

ELENKA Done!

IVAN Kill the window!

ELENKA Done!

IVAN Destroy the furnace! Smash the mirror! Upwards! Attack mom! Attack!

MATKA Deti moje, dajte mi trochu pokoja! Chcem si niečo zapísať. /Píše:/ Myšlienky sa snujú, pýtajú sa i do pera — ale na to temer ani pomyslenia. Tak je to, byť ženou a matkou. Zo dňa na deň, z roka na rok potláčam svoje osobné žiadosti a náklonnosti. Kým som bola dievčaťom, nepovolilo sa mi času na písanie, aby som sa neodcudzila domácim povinnostiam; ako som vydatá, samé povinnosti. Vždy sa cítim v otroctve hmoty, lebo pokiaľ sa len pamätám, vždy som bola nútená dbať na hmotné potreby domácnosti, čo som tým väčšmi pociťovala ako neznesiteľnú ťarchu, že som od prírody nemala zmyslu pre hmotný blahobyť v holom jeho poňatí, nechápala som, ako môžu byť ľuďom hmotné záujmy prednejšie od duchovných, ako môžu pre ne páchať neprávosti, v ich dosiahnutí vidieť vrchol blaha a spokojnosti. Teda jarmo hmoty ja ťažko nesiem — a jednako sa mi vidí, že som predurčená niešť ho až do konca života. Slúžim hmote bez lásky k nej, ba s nenávisťou, nuž i ona podľa toho sa mi odmieňa: tyran—hmota drží ma vo svojich okovách. Otec večer ide do kasína a pre mňa nastane chvíľa úplnej tichosti i zažiadaneho pokoja, až keď deti dospia. Ale pracovať perom, na to som už priveľmi vyčerpaná telesne i duševne. Aspoň dobrým čítaním si v tom svätom pokoji môžem prihovieť, ak som nie celkom umdletá.

IVAN Mami, tu som vylial.

MATKA Tak to poutieraj.

ELENKA Máma, Ivan mi olial aktovku! Moje knihy!

OTEC Som doma! Obed, už je hotový? Chcem stihnúť aj šľofíka.

MATKA Dajte mi všetci pokoj!!! Mne už brní v hlave od tých detských rečí, otázok a vysvetľovaní, nevýslovne sa mi žiada trochu tichosti, pokoja, oddychu.

IVAN /modlí sa/ Ježiško môj a dobrý, prosím Ťa pokorne, odpusť mi, ak som a bol zlý, a pomáhaj mi Ty sám, aby som sa lepším stať a mohol, žeby si ma Ty vždy rád a videl.

12/ SAMA DOMA

MATKA /píše/ 23. jún 1884. Všetci moji, muž i deti, sú preč z domu — ostala som tu samotná. To sa mi ešte neprihodilo, ako sú moje deti na svete. Elenka si už dávno žiadala ísť k tete Belke, ktorá je pani farárkou na Dobronivej. Ivan sa s otcom vráti domov o niekoľko dní. Ako sa mi dnes ráno všetko vymlelo, nastala okolo mňa svätá tichosť. Ale oddychu mi jednako neprinesie. Dala som sa do základného riadenia celého domu. Teraz večer však sedím samotná v izbe, nemá tichosť hľadí na mňa zo všetkých kútov, detského hlásku nepočuť ani po dobrom, ani po zlom, ani milého štebotu, ani nemilého hašterenia sa. Už sú na Dobronivej — len aby tam nenarobili priveľa protivné.

13/ LISTOVÉ TAJOMSTVO

MATKA /píše/ 10. Júl 1884. Ivan je chorý. Dostal v tejto až veľmi teplej dobe dostal veľkú nádchu. Počujem, že osýpky prichádzajú s takouto nádchou.

OTEC Konečne píšu z Dobronivej.

MATKA Takmer dva týždne nás nechali čakať na list. Čítaj!

OTEC /Číta:/ Milí naši, hneď na druhý deň po otcovom odchode obľahla Elenka, bola vo veľkej horúčosti, až sa jej i vydal na povrch červený výsyp. Preto sme vám nepísali, kým nevedeli, aký bude obrat. Sám výsyp nebol by nás podesil, i prešiel celkom dobre, ale po ňom sa dostavila zlá vec: zapálenie dolného konca ľavých pľúc. S horúčosťou, bolesťou a ťažkým, chrčivým dýchaním. Bdeli sme nad ňou vo dne, v noci a robili všetko, aby chorobu zdolali. Zapálenie pľúc sme síce odstránili, ale po ňom hneď nastúpilo zapálenie prsnej blany, našťastie však nie vo veľkej sile.

MOTHER Children, give me a moment of peace! I need to write something down. */writes/* My weaving thoughts are desperate to be penned down - but there is no time for such things. That is the matter of being a woman and a mother. Day after day, year after year I suppress my personal needs and wishes. When I was still a girl, I wasn't allowed to write as it would distract me from my duties at home; for a married woman, it's nothing but duties. I am enslaved by matter, for I have been forced to care for material household matters ever since I can remember - and I have always felt it was an unbearable burden - I have not been gifted by nature to care enough about prosperity in its very essence, I never understood how people can worry about prosperity above their spirit, how they can cause harm in the name of it, how they can see it as the only way towards pleasure and happiness. Therefore I suffer bearing the yoke of matter - and I see I will have to bear it as long as I live. I am a servant to the matter without any affection towards it, I despise it and it treats me accordingly: a tyrant - matter holds me firmly in its shackles. Father leaves for his casino every night and I am only able to enjoy a few moments of total silence and much desired peace only after the children fall asleep. Reading brings even greater pleasure to the sacred solitude, providing I am not entirely fatigued.

IVAN Mom, I spilled here.

MOTHER Wipe it then.

ELENKA Moom, Ivan spilled all over my purse! My books!

FATHER I'm home! Is lunch ready? I wish to take a nap before I go.

MOTHER Leave me alone, all of you!!! My head is spinning with all the incessant children talk, questions, explanations, I'm desperate for a moment alone, in silence, in peace, to rest.

IVAN */praying/* Sweet *and* good Jesus, I humbly ask for your forgiveness if I had been *and* am mean, and please help me yourself to become *and* be better, so that I am deserving of your eyes.

12/ HOME ALONE

MOTHER */writing/* June 23rd, 1884. All of them, my children and my husband are out of the house - I am left alone here. It's the very first time since my children were born. Elenka has been longing to visit aunt Belka for quite some time now - aunt Belka is a clergywoman at Dobroniva. Ivan will return with his father in a few days. Sacred silence surrounded me this morning but it won't bring me peace. I started cleaning the entire house. The evening has fallen and I'm sitting alone in my room, mute silence watching me from every corner, no high-pitched child voice to be heard, nor the adorable, lovable tweeting, nor the unpleasant bickering.

13/ SECRETS IN LETTERS

MOTHER */writing/* July 10th, 1884. Ivan has fallen ill. He has gotten a cold despite the very hot weather. I heard measles were a common occurrence with such a cold.

FATHER Finally, a letter from Dobroniva.

MOTHER We waited for almost two weeks. Read it!

FATHER */reads/* Our dears, the day after father had left, Elenka got a fever so intense it made her skin turn all red. We decided not to write to you before her condition improved. Her skin recovered quite soon and quite well but was unfortunately followed by something worse: pneumonia in the lower part of her left lung. She was feverish, in great pain and had difficulty breathing. We stayed by her side day and night and did everything we possibly could to get her better. Pneumonia had subsided but again, that was followed by meningitis, however not too serious.

MATKA Chúďatko moje! Toto všetko musela podstúpiť naša malá, slabá, šťúpľa Elenka —

OTEC /Číta:/ Kým trvalo nebezpečenstvo, nechceli sme vám písať, aby sme vás priveľmi nepoľakali. Elenku jednako ešte dlho nepustíme z postele, aby znova neupadla, a budeme ju liečiť proti veľkému zašliameniu, ktoré trvá.

MATKA Boh ich žehnaj! Na nich pripadla ťarcha námahy, strachu a zodpovednosti. A k tomu zavliekli sme chytľavú chorobu k nim — ktovie, či sa i druhé deti tam nenakazia. Idem sa vychystať na cestu!

OTEC Ivan leží v osýpkach. Elenka by teraz cestu isto nezvládla. Keď trochu zosilnie, pôjdeš po ňu.

MATKA O Ivana sa akosi nebojím, len Elenka, Elenka!

MATKA /píše/ 30. Júl 1884. Ivan už dávno vyzdravel z osýpok. Elenka je ešte vždy chorá, ešte nie súca na cestu. Zapálenie prsnej blany nechce ustúpiť. Bojíme sa veľmi o ňu, ani na inšie nemyslíme.

14/ CHOROBA POSTUJUJE

MATKA /píše/ 10. September 1884. Práve pred mesiacom, vybrala som sa na Dobronivú po Elenku. Keď sme domov prišli, bola veľká radosť s otcom a Ivanom, ktorí nám na stanici boli oproti.

IVAN Elenka! Elenka!

OTEC Moja malá dievčička, chudučká, bledá, ale bystrá, vysmiata a veselá.

ELENKA Otecko, Ivan.

IVAN Zahráme sa? Ty dnes môžeš komandovať.

ELENKA *zakašle.*

MATKA Lekár hovorí, že z toho všetkého vyzdravie, ale len veľmi, veľmi pomaly. Nariadil jej piť selterskú vodu.

MATKA /píše/ 28. september 1884,

ZVUK Spievajú: Veľa šťastia, zdravia.

MATKA /píše/ Dnes večer doplnila naša Elenka ôsmy rok svojho života. Mal by nám to teda byť radostný deň, ale mne je len ešte vždy neradostne okolo srdca ohľadom nej. Zavše sa vidí byť celkom dobre, i lepšie je — tu naraz, bez zrejmej príčiny, vráti sa horúčosť a zasa ju zmorí. Liek horúčosť, pravda, zaženie, ale príčina k nej len ešte tam väzí... Vážny krok v živote nášho Ivana: predvčerom konečne som sa vystrojila a zaviedla som ho do školy — a tým teda nastal koniec jeho milej, zlatej, detskej slobode.

IVAN Mama, pán rektor povedali, že si mi dobre ušila tento kepeň — a že je to dobrý kepeň!

MATKA Vyzleč ho, je mokrý.

IVAN Dnes sme už i rákali v škole a všetko som vedel.

ELENA A ťažkú úlohu?

IVAN Hej, povedali mi, že mamka mi dá dve jabĺčka a opýtali sa, koľko mi ostane, keď si jedno z nich zjem.

ELENA A ty si čo odpovedal?

IVAN Že však ja obidve zjem, alebo že to jedno, čo mi ostane, dám radšej Elenke.

ELENKA Mama, i ja by som už chcela ísť naspäť do školy, už som zdravá. /*Zakašle.*/

MOTHER My poor child! Having to suffer all of that, our small, fragile, tiny Elenka -

FATHER */reading/* We decided not to write you while she was still in danger, not to alarm you. Elenka shall not leave her bed for quite a bit and to prevent her health from deteriorating, we shall continue to treat her lungs for continuing emaciation.

MOTHER God bless them! They are strained with worry and responsibility. And we brought infectious disease upon their house - who knows if other children can't get ill. I will get ready for the road.

FATHER Ivan is bed-ridden with measles. Elenka would not survive the trip back home. You will go get her when she's stronger.

MOTHER Somehow I'm not worried about Ivan, but my Elenka, Elenka!

MOTHER */writing/* July 30th, 1884. Ivan is long recovered from measles now. Elenka is still very ill, not strong enough to make the trip home. Meningitis won't subside. We are so worried we can barely think of anything else.

14/ THE DISEASE PROGRESSES

MOTHER */writing/* September 10th, 1884. A month has passed since I went to Dobroniva to bring Elenka home. Father and Ivan were so excited to reunite with her when they picked us up at the station.

IVAN Elenka! Elenka!

FATHER My sweet little girl, thin, pale, but present, joyful, all smiles.

ELENKA Daddy, Ivan.

IVAN Shall we play? You can be the commander.

ELENKA *coughs*.

MOTHER The doctor says she will recover but very, very slowly. She has to drink selter water.

MOTHER */writing/* September 28th, 1884.

SOUND Singing Happy birthday.

MOTHER */writing/* Our little Elenka turned eight tonight. It should be a joyful day but my heart still feels anxious and distressed about her. At times she appears to be quite healthy, even thriving - but then all of a sudden the fever comes back and she is unwell again. Medicine of course remedies her fever but it doesn't cure her... A crucial moment in our little Ivan's life: the day before yesterday I finally dressed him up and took him to school - putting an end to his adorable, sweet, child-like freedom.

IVAN Mom, the rector praised the mantle you made for me - he said it was a great mantle!

MOTHER Take it off, it's soaked.

IVAN We had math at school today and I knew all the answers.

ELENKA Was the task difficult?

IVAN It was, he asked if mom gives me two apples and I eat one of them, how many do I have.

ELENKA And what was your response?

IVAN That I would of course eat both apples or I would give the other one to Elenka.

ELENKA Mom, I wish I could go back to school, I'm recovered already. */coughs/*

MATKA Do postele! Elenka, pod' si ľahnúť do postele.

ELENKA Mami a môžem zajtra kývať zo sklepu deťom, keď pôjdu do školy?

MATKA Môžeš.

ELENKA A ty by si ma mohla učiť doma.

MATKA Keď nám skončí práca na poli.

MATKA /píše/ 15. október 1884. Elenka navidomoči prichádza k sebe, chvála Pánu Bohu! Dobre je, dobre spí, zdá sa mi, i silnie a nadobúda zdravé vzozrenie. I ten kašeľ už má akýsi zdravší, jasnejší zvuk. I spieva si bez námahy. I dych má už dlhší, a keď ju doktor posledne preklepal, potešil nás, že i ten chorý ľavý bok jej prs má zasa zdravý zvuk. Odvtedy sa mi zasa celý svet vidí jasnejším.

15/ PREČO? PREČO? PREČO?

ZVUK Kašeľ Elenky.

MATKA /píše/ 23. november 1884. O Elenke som si bola temer istá, že nebezpečenstvo už pominulo: a teraz leží v šarlachu a vo veľkej horúčosti... Lekár nás teší, že vydrží, lebo choroba prišla vraj len v miernom stupni — ale ja sa nemôžem zbaviť zlého tušenia. Ivan spáva s otcom v malej izbe z druhej strany pitvora. Do školy nesmie, aby šarlach nerozniesol.

ELENA Mami, čo toľko písješ do toho zošita?

MATKA Všetko ti raz prečítam, keď budeš staršia. Je čas podať liek. Otvor ústa.

ELENA Ááá.

MATKA /píše/ 1. december 1884. Šarlach u Elenky prešiel dosť poľahky —ale prsný neduh sa jej obnovil. Bolí ju v prsiach, dlho stone a niekedy sa i hlasno požaluje. I noci má zlé. Niekedy i zavrie oči, chcela by spať, ale o chvíľu tie jej oči už zasa, navelko roztvorené, hľadajú na mňa, akoby ma volali. Úsmev sa z nich celkom vytratil.

Ivan cez dvere volá na mamu.

IVAN Mama!

MATKA Ivčo, nechod' sem.

IVAN Že som toto Elenke poslal, aby sa bavila!

ELENKA /s boľavým úsmevom/ Zajačí chvostík?

IVAN Baví sa s tým chvostíkom mami?

MATKA Áno.

IVAN To som rád. Povedz jej, že ja som si nechal menšiu polovičku z toho chvostíka, a tiež si ho na noc beriem do postele.

MATKA /píše/ 7. december 1884. Lekár nás potešuje, že Elenka pomaly, pozvoľna vyviazne z choroby. Iste preto, keď vidí, ako dychtivo strežiem na potechu z jeho úst. Ale keď odíde, ustúpi zas i nádej. Nevýslovne bolí ma neprirodzená, utrpením zavinená neústupná vážnosť na jej tvári, na ktorej úsmev sa už nikdy neukáže.

IVAN Čo kreslíš Elenka?

ELENKA Pozri akí podarení kostlivci. Čo ste sa učili v škole?

MOTHER Straight to bed! Elenka, come lie down.

ELENKA Mom and could I greet other children from the shop window as they walk by on their way to school?

MOTHER You can.

ELENKA You could home-school me.

MOTHER After we finish with work at the field.

MOTHER */writing/* October 15th, 1884. Elenka is decidedly getting better, praise the good Lord! She eats well, sleeps well, she seems stronger every day and looks healthier. Even her cough has a better, clearer sound. She sings with ease. Her breaths are longer and after her the doctor was quite pleased with the sound of the left side of her chest. The world seems brighter at last.

15/ WHY? WHY? WHY?

SOUND Elenka coughs.

MOTHER */writing/* November 23rd, 1884. I was absolutely sure Elenka was out of danger: now she is bed-ridden with scarlet fever... The doctor is trying to lift our spirits, stating the illness in only mild - but I simply can't shake the bad feeling. Ivan sleeps with his father in a small room, on the other side of the entrance. He has to stay home not to spread the scarlet fever at school.

ELENKA Mom, why do you write so much into that notebook?

MOTHER I'll read everything to you once you're of age. Time for medicine. Open your mouth.

ELENKA Aaa.

MOTHER */writing/* December 1st, 1883. Scarlet fever subsided quite easily. But it brought back her meningitis. Her chest aches, she moans painfully and complains loudly about it. Her nights are challenging. She closes her eyes, hoping to sleep, but opens them in a minute, opens them so widely, looking at me as if she was calling for me. Smile has left her eyes entirely.

Ivan calls his mom through the door.

IVAN Mom!

MOTHER Ivko, don't come in here.

IVAN I wanted to send this to Elenka to please her!

ELENKA */with a forced smile/* A bunny tail?

IVAN Is she pleased by the tail, mommy?

MOTHER She is.

IVAN Good. Tell her I left the smaller half of the tail to myself and I'm taking it to bed with me, too.

MOTHER */writing/* December 7th, 1884. The doctor is once again lifting our spirits, saying that Elenka will slowly but surely recover. I'm sure it's because he can see how desperate I am to hear good news from him. However, hope leaves us the moment he leaves the house. It is impossible to describe how much pain it causes me to see her serious face; how unnatural, pain-ridden and persisting that seriousness is - and knowing a smile will never appear on that face again.

IVAN What are you drawing Elenka?

ELENKA Skeletons, look how well they look. What did you learn at school?

IVAN O stavaní babylonskej veže, vieš. Vieš kde je nebo? Ani tam, kde je mesiac, nie je ešte nebo. Keby si prišla k mesiacu a opýtala by si sa: „Kde je nebo?“ povedal by ti: „Ja neviem.“ Išla by si ešte vyššie, k druhému mesiacu, i toho by si sa opýtala, kde je nebo, i ten by ti povedal: „Ja neviem“ — a potom by si išla k tretiemu mesiacu...

ELENKA Ivan, chcela by som ti podarovať svoje hračky.

IVAN Myslíš bábiky? A nebojíš sa, že by som im odtrhol ruky?

ELENA /*kašle sa a smeje*/ Nesmieš ma, to mi je zle!

MATKA /*píše*/ 14. december 1884 Choroba víťazí, my zúfame. I lekár prestal nás tešiť, hľadá vždy na inšie zaviesť rozhovor. A ja nechápem, že to biedne tielko ešte trvá — tá vymučená, ubolená malá hromádočka vo veľkej posteli. Zo dňa na deň jej je menej.

ELENA Bože, bože, čo už mám robiť?! Vidíš, mama, ako je mne zle! Dáš mi liek? Už bude čas.

MATKA Nie je horký?

ELENA Je. Mama, prosím ťa, naprav tú vázičku, zrútila sa. A ten hrnček polož na sporák a lampu do kútika. Mami, myslíš že ma zoberú aj do lýcea? Chcela by som byť učiteľkou, alebo lekárkou. Keď vyrastiem, pri všetkom vám budem pomáhať. Mami neplač! Obleč mi radšej sukňu a pančušky. Vstanem a prejdem sa.

MATKA Skús si najprv sadnúť.

ELENA Ach, nevládzem. Ulož ma mamička. Napravíš mi perinu?

MATKA /*píše*/ Ani pri sklopených viečkach nerozprestiera sa pokoj na jej tvári, len žiadosť po ňom. Miesto pokoja je tam mdloba, únava a utrpenie. Ja mám pritom jedinú túžobnú žiadosť: aby otvorila oči s výrazom živej spokojnosti, ktorý by zvestoval: Bolesti pomíňajú — život sa vracia! Ale to je žiadosť, od ktorej sa nádej už celkom odvrátila. Viem, že tu číha ani už nie dlhá chorľavosť, ale rýchly koniec...

16/ SMRŤ

MATKA /*píše*/ 18. december 1884.

ZVUK *Stonanie, žaloby.*

MATKA /*píše*/ Ráno.

OTEC Elenka, doniesol som ti košíček, aký si už dávno žiadala.

ELENKA Je krásny, úhľadný. Mamička čokoláda je pre teba, otecko tebe orechy, a Ivanovi cukríky a dajte potom prosím aj ostatným z toho, čo tu ostane.

ZVUK *Hlboké vydychovanie.*

MATKA /*píše*/ Na obed.

ELENKA Mami, mali by sme začať zdobiť stromček. Alebo pôjdeme na výlet. Snívало sa mi, že som na hrobe mala pomník s anjlikom. Aj vence. Prosím, po Vianociach ma musíš pustiť do školy, aby som si tú začatú písanku mohla dopísať.

IVAN About the Babylon tower, you know. Do you know where the sky is? The sky is even higher than where the Moon is. If you walked up to Moon and asked "Where is the sky?" he'd reply: "I don't know." You'd go even higher, to the other Moon, asking him where the sky is, and even he would say: "I don't know" - and then you'd walk over to the third Moon...

ELENKA Ivan, I wish to give you all my toys.

IVAN You mean your dolls? Aren't you worried I'll rip their hands off?

ELENKA */coughing and laughing/* Don't make me laugh, it's not good for me!

MOTHER */writing/* December 14th, 1884. The illness has the upper hand, we are losing hope. Even the doctor stopped trying to lift our spirits, he changes the subject everytime. It amazes me to see how that weak little body of hers still persists - a tiny, tortured, pained little person in that large bed. There is less and less of her every day.

ELENKA My God, my God, what am I to do?! Mother, you see how miserable I am! Give me medicine. The time is coming.

MOTHER Isn't it bitter?

ELENKA It is. Mom, please, that vase fell over. And put the mug on the stove, and lamp in the corner. Mom, do you think I'll get into the lycée? I want to become a teacher, or a doctor. I will help you with everything when I grow up. Mom don't cry! Dress me in pantihose and a skirt, I'll get up and go for a walk.

MOTHER Try sitting up first.

ELENKA Oh, I can't. Lay me down mommy. Would you fix my blanket?

MOTHER */writing/* Peace never seems to fully unfold on her face, not even when she closes her eyes - there is only despair, yearning for peace, to at last take over from faintness, weariness and suffering. I have nothing but one wish: for her to open her eyes, full of life and delight, announcing: pain is leaving my body and life is finding its way back! But all hope is lost on that wish. I know we are nearing the end, not a lingering illness.

16/ DEATH

MOTHER */writing/* December 18th, 1884.

SOUND. Moaning.

MOTHER */writing/* Morning.

FATHER Elenka, I brought you the basket you wished for.

ELENKA It's beautiful, so shapely. Mommy, chocolate is for you, nuts are for daddy, candy is for Ivanko and please give out the rest to others.

SOUND Deep breaths.

MOTHER */writing/* Lunch.

ELENKA Mommy, I think we should start decorating the Christmas tree. Or go on a trip. I dreamt I had a tombstone with a little angel on it. And wreaths. Please, you have to let me go back to school after Christmas, I want to finish that workbook I'd started.

ZVUK Hlboké vydychovanie.

MATKA /píše/ Večer.

ELENKA Mami, dozri či sa lvčo nezabudol pomodliť pred spaním a či nespadne z divána.

ZVUK Hlboké vydychovanie.

MATKA /píše/ Polnoc.

ELENKA Mamulienka, sadnite si všetci ku mne. Sedte pri mne.

ZVUK Hlboké vydychovanie. *Deep breaths.*

MATKA /píše/ Dobojovala pred našimi očami. Temer bezslovne, nepripúšťajúc nijakého citového výronu, dívali sme sa, ako jej bolesti prestávajú spolu s doháraním života.

17/ UMIERAM

MATKA /píše/ 31. december 1884. Nevieam, či po tom, čo som prežila, má to ešte nejakého zmyslu písať ďalej do toho zošita. Až teraz vidím, aké šťastie to bolo, kým mohla som do neho zaznačovať zväčša radostné pozorovania o rozvíjajúcom sa živote mojich detí. A teraz? Jeden z dvoch mne zverených predrahých mi životov vyhasol pred mojimi očami. Nevedela som ho zachrániť.

Dňa 19. decembra v piatok o pol tretej hodine ráno vzal si Boh naspäť k sebe peknú, čistú dušu mojej Elenky. Povie sa to prosto a krátko, ale znamená to pre mňa celý svet bôľu a žiaľu, ktorý opísať sa vôbec nedá, hoci v jeho opisovaní hľadám úľavu. Ale v čomkoľvek by som ju hľadala, vždy vraciam sa naspäť k otázke: Prečo sa tak muselo stať?

Ako z jednej strany po kresťansky odovzdávam sa do vôle Božej v pevnej viere, že môjmu dieťaťu dobre je tam, kam sa dostalo, tak z druhej strany nemôžem sa ubrániť otázkam, prečo dopustené chorobou, dlhým, bolestným hynutím do smrti utrýzniť dobré, nevinné dieťa? Toto utrpenie mojej Elenky ešte vždy prehlušuje môj vlastný žiaľ nad tým, že som ju stratila.

Jej odlúčenie od nás najbolestnejšie som precítila, keď ju mŕtvu odnášali do prednej studenej izby, v ktorej nebývame. Odkedy ležala vo svojej rakve dlel na jej tvári nepretržitý pokoj. Chodila som na nej vyzeráť nejaký znak života, a nájsť ho nemohla. Jej stuhnutá, v smrti zasa pekná tvár nedala odpoveď. Nadchádzala ma krutá žiadosť pokľaknúť k nej a prosiť ju za odpustenie, hoci som si určitej viny proti nej nebola povedomá.

Prešiel i pohreb. Prejavy sústrasti i prejavy úcty dobre nám padli, ale žiaľ a túžbu po nej neodvrátili. Žiadalo sa mi vidieť ju aspoň vo sne, a ani toho sa mi nedostalo. Márne načúvala som na jej volanie: „Mama!“ — v tej neznámej diaľke už nepotrebovala mojej pomoci... a mňa i to bolelo.

Ale v piatu noc po jej smrti nad ránom, v polosne nadišiel ma nikdy dosiaľ nezbadaný pocit akéhosi vnútorného, z hĺbky sa pohnuvšieho záchvevu, pri ktorom preblesklo mi poznanie, že umieram. Vtom však som sa už i prebudila s akousi istotou, že to bol prejav Elenkinej prítomnosti.

A toto mi zanechalo v duši podivuhodnú útechu. Iste čudné je to u kultúrneho, nepoverčivého človeka, ale pravda je, že táto zdanlivo malicherná príhoda badateľne rozjasnila mi najtemnejšiu ťažobu žiaľu — a to trvalým účinkom.

SOUND Deep breaths.

MOTHER */writing/* Evening.

ELENKA Mom, please see if Ivko didn't forget his evening prayers and if he's not falling off the sofa.

SOUND Deep breaths.

MOTHER */writing/* Midnight.

ELENKA My dearest mommy, please let everyone sit around me. Sit around me.

SOUND Deep breaths.

MOTHER */writing/* She'd lost the battle right before our eyes. Almost speechless, unable to let any emotion out, we watched how pain left her body along with the remains of her life.

17/ I'M DYING

MOTHER */writing/* December 31st, 1884. I cannot say if there's any reason for me to continue writing in this notebook after what I have lived through. Only now I see the full extent of the blessing that was writing down all the usually joyful observations about the blossoming lives of my children. And now? One of the precious lives I had been entrusted with went out right before my eyes. I couldn't save it.

On Friday, December 19th, at two-thirty in the morning, God took back to His Kingdom the beautiful, pure soul of my Elenka. The few simple, short words mean an entire world of suffering and sorrow to me, impossible to put into words - even though I hope to find solace in attempts to describe the pain. Regardless of the source of my solace, my thoughts only guide me towards one question: Why did it have to happen?

As I strive to be a good Christian, giving into God's will in firm belief that my child is well in His arms, I still find it impossible to resist questions and doubts why would God torture to death a lovely, innocent child with illness and long, painful dying? The suffering Elenka had to endure stuns me and suppresses my own grief of losing her.

Parting with her was most agonizing when I saw her being taken to the cold, front room of the house which we do not use. Her face became steadily peaceful ever since she lay in that coffin. I would walk up to her, searching for the slightest sign of life, all in vain. Her stiff, again in death pretty face, had no answers for me. I felt the urge to kneel down and bow in front of her, begging for her forgiveness, even though I was not aware of any guilt on my part.

On the day of the funeral we welcomed all condolences and expressions of sympathy even if they did not ease our yearning for her return. I wished to see her in my dreams, but not even that wish had been granted. I hoped to hear her calling in the distance "Mommy!" - but she had no need for my help over there... and that caused me a great deal of anguish.

The fifth night after her death, slumbering right before dawn, I was overcome with a rather unknown, inner tremor, coming from deep within, informing me that I was dying. Instantly I was awake and certain that it was in fact a sign of Elenka's presence.

That particular moment had left my soul with an odd feeling of consolation. Surely this is peculiar for an educated and not superstitious individual - the truth is, however, that it had shown a small beam of light on the darkest corners of my grief - and that light has not gone out since.

EPILOG

MATKA /píše/ 15. máj 1885. Žalostná je to zmena, keď rodičovi miesto dieťaťa ostane iba jeho hrob na cintoríne. Keď idem k nemu, už ma nerozsmúti tak ako predtým. Badám, že žiaľ už neopanúva ma tak výhradne, že pripúšťa už aj iné myšlienky a záujmy. Bolesť rozluky je ešte živá, ale tej ani nechcem sa zbaviť. Ona nám je spojivom s našimi zvečnelými, má nás doviest' k nim do večnosti, kde rozluka prestane v novom spojení.

Jej veľké a mnohostranné duševné nadanie zvädza ma pokladať jej smrť za stratu širšieho významu. Keď na toto myslím, znova pozastavím sa s trpkosťou: Prečo sa muselo tak stať? Ale už nerepcem. Mám chvíle, kde Bohu ďakujem, že mi ju dal, hoci mi ju i zasa vzal, keď som si nadobudla niektoré zásluhy o ňu.

MATKA A možno sme mohli.

OTEC Nemohli sme.

MATKA A možno On mohol.

OTEC Nemohol.

KONIEC.

EPILOGUE

MOTHER */writing/* May 15th, 1885. A parent left with a grave site instead of a child is a sorrowful change. Taking a walk to her grave brings me less sadness than before. I find myself less stricken with grief, allowing other thoughts and interests to enter my world. The anguish of having to say goodbye is present but I prefer it that way. That pain connects us to our lost beloved, one day it shall bring us together in eternity, where we will be reunited, never to be parted again.

Her death feels like a much greater loss given her versatile talents. It often takes me back to that bitter question: Why did this happen? But no more lamenting. There are moments I find myself grateful to God for giving her to me as my daughter, even though he had taken her away after I had some merit raising her.

MOTHER And maybe we could have.

FATHER We couldn't have.

MOTHER And maybe He could have.

FATHER He couldn't have.

THE END.

